

М.І.Әбдуов, Т.Б.Қазбеков

*Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
(E-mail: abduov_m@mail.ru)*

Елім, жерім деп өмір сүрген нар тұлғаға арналған құнды зерттеу

Сын мақалада монографияда қазақ даласының әр сүйем жері үшін қасықтай қаны қалғанша күрескен халықтың қаһарман ұл-қыздары әрдайым жұртшылық жадында екені ескертілген. Еңбекте ұзақ жылдар бойы партия-кеңес қызметінде басшылық қызметтер атқарып, Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесін, кейін Қазақ КСР Үкіметін басқарған ХХ ғасырдағы ірі мемлекет және қоғам қайраткері Жұмабек Ахметұлы Ташенов есімі де бізге сондай ардақты екені баяндалған. Шығармада дара тұлғалы азаматтың кісілік келбеті, өмірі мен қызметі жан-жақты талданған. Кітап авторы Ташеновтің сырға толы өмір жолының көптеген қырлары әлі де құпия екенін дәлелдеген, сондықтан да осындай алып тұлға туралы айтылар сөздер әлі де алда екеніне сенім білдірген.

Кілт сөздер: қайсар азамат, мәліметтер, шешу, саясат, ұлттық мүдде, баға беру, адамгершілік, кісілік келбеті, қоғам қайраткері, тағдыры.

Өзіміз көрген-білген, алыс-жақын тарихта халықтың жадында ең бірінші кезекте ұлттық мүддені қорғағандардың ғана есімі өшпейді және олар жыл өткен сайын жаңғыра береді. Болашақта да солай болатыны сөзсіз. Өйткені олар өздерінің қарақан бастарын емес, таптық, рулық бөле-жаруды емес, барлық қазақтың тұтас ел болуын, басқалармен тең болуын аңсаған арыстар. Осы қатарда ХХ ғасырдың алпысыншы жылдарының бас кезінде қарулы күштерімен дүниежүзін қалтыратып тұрған Кеңес Одағының Бірінші басшысы Н.С.Хрущев бастаған топ қазақ жерін бөлшектеуге кіріскенде жалғыздан-жалғыз қарсы шыққан Жұмабек Ахметұлы Ташеновтің де есімі тұрары анық. Қазірдің өзінде оған Астанадан жарқыраған жаңа көшенің аты берілді. Бұл — қазіргі Қазақстан басшылығының, халықтың өзінің жоғын жоқтаған ұлдарының есімін ешуақытта да ұмытпайтындығының бір көрінісі.

Таяуда белгілі әдебиеттанушы, атақты ғалым, академик Р.С.әл-Каренидің (Кареновтың) «Жұмабек Ташенов — Алаштың жүз жылда біртуар алып тұлғасы» атты тарихи-филологиялық зерттеуі (монографиясы) жарық көрді*. Рекең бұл еңбегін кезінде Н.С.Хрущев секілді қолында шексіз билігі бар, өзімшіл, ұрда-жық басшыға қарсы айқасқан қайсар азаматтың 100 жылдығына арнапты. Кітаптың алғашқы үш тарауында бар саналы ғұмырын қазақ халқының жері мен біртұтастығын сақтап қалуға арнаған өр тұлғалы азаматтың өмірі мен елі үшін жасаған қызметі туралы келесідей басты-басты мәліметтер алға тартылған:

1. Жұмабек Ахметұлы Ақмола облысының Аршалы (бұрынғы Вишневка) ауданындағы Бабатай ауылында дүниеге келіп, ауылдағы мектептен соң Ақмоладағы құрылыс техникумын бітіріп, қызметке араласып, өзінің пысықтығы, парасаттылығы, адамдармен тіл табыса білетін қасиеті, сауаттылығы арқасында қызметте әсте-әсте жоғарылап, кейін Кеңестер Одағы Коммунистік партиясы Орталық Комитеті жанындағы Жоғарғы партия мектебін бітіріп, облыстық партия комитетінің бірінші хатшылығынан Қазақстанның Министрлер Кеңесі төрағасына дейін көтерілген.

2. Жүмекең 1940 жылдан СОКП-ның мүшесі, жоғары білімді, экономика ғылымдарының кандидаты. Еңбек жолын 1934 жылдан бастаған. 1934–1939 жылдар аралығында Солтүстік Қазақстан

* Әл-Карени Р.С. (Каренов). Жұмабек Ташенов — Алаштың жүз жылда біртуар алып тұлғасы. — Қарағанды: Қазақстан-Ресей ун-нің баспасы, 2014. — 222 б.

облысында аудандық атқару комитетінің хатшысы болып қызмет атқарған. 1939–1943 жылдары осы облыстың жер бөлімі бастығының орынбасары қызметіне көтерілген. 1945 жылы Солтүстік Қазақстан облысы партия комитеті хатшысының орынбасары және мал шаруашылығы бөлімінің меңгерушісі қызметіне ауыстырылған.

3. 1947–1948 жылдары Солтүстік Қазақстан облысы атқару комитеті төрағасының орынбасары, 1948–1951 жылдар аралығында осы облыстың атқару комитетінің төрағасы болып бекіген.

4. 1952 жылы Ақтөбе облыстық партия комитетінің бірінші хатшылығы қызметіне келген. Бұл қызметтен 1955 жылы Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесі Президиумының төрағасы қызметіне сайланған. 1960 жылы Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің төрағалығына тағайындалған.

5. 1961 жылы Шымкент облыстық атқару комитеті төрағасының қатардағы орынбасары қызметіне қитұрқы саясаттың кесірінен төмендетілген. 1956–1961 жылдары СОКП ОК мүшелігіне кандидат және төртінші сайланған КСРО Жоғарғы Кеңесінің депутаты, төртінші-бесінші сайланған Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің депутаты, 1949–1961 жылдары Қазақстан КП ОК мүшесі, 1955–1961 жылдары оның бюро мүшесі болған. 1975 жылдан одақтық дәрежедегі дербес зейнеткер. Ленин, Еңбек Қызыл Ту, «Құрмет белгісі» ордендерімен марапатталған.

6. Жұмабек Ташенов қиын да күрделі, сын мен талапқа толы талай мәселелерді шешкен. Өндіріс алыптарын дамытуға, жұмысшы табын жергілікті қазақ жастары есебінен толықтыруға, әсіресе, соғыс жылдарында азып-тозып кеткен тұрғын үй құрылыстарын салуға халықты жұмылдыра білген. Көптеген отбасыларды жайлы баспанамен қамтамасыз ету жұмыстарын қауырт жүргізген. Соның арқасында сан мың адам жаңа қоныс қуанышына бөленген.

7. Жұмабек Ахметұлы экономикадағы, саясаттағы күрделі мәселелердің көбін халық мүддесіне сай шешуге болатынына шүбә келтірмеген. Әрдайым нақты жұмыс істеу тәсілін қолданған. Кеңестік саяси жүйенің билеп-төстеушілеріне тура қараудан тартынбаған. Өз пікірлерін жариялаудан жасқанбаған, көңілге түйген ойларын батыл айтып жүрген.

8. Жүмекең ғұлама адам болған. Ел тарихы, өнер мен әдебиет, саясат пен экономика, мәдени құрылыс, тағы басқа салаларда жоғары дәрежеде хабардар болатын. Олар жөнінде әңгіме қозғалғанда, төрт аяғы тең жорғадай зулап, кез келген сұраққа іркілмей жауап бере беретін. Содан да болар ол кісінің қасында отырғандар өзінің білгіштігін танытудан тартынып, көбінесе оның әңгімесін тыңдауға мәжбүр болған.

Кітап авторының «Жұмабек Ташенов республика басшылығында болған жылдарда атқарылған маңызды жұмыстар» атты төртінші тарауында Жұмабек Ахметұлы ҚазКСР Жоғарғы Кеңесі Президиумының төрағасы, Министрлер Кеңесінің басшысы болып қызмет істеген жылдар ішінде халықтың жадында қалатындай бірқатар өрелі мәселелер шешкені зерттелген.

Украинада Т.Шевченкоға, Өзбекстанда Ә.Науаиға, Грузияда Ш.Руставелиге, басқа да одақтас республикаларда атакты ақындарына еңселі ескерткіштер қойылып жатқанын көрген Жүмекең Алматыда Ұлы Абайға ескерткіш жасатып, қойғызуға тікелей түрткі болған.

Кезінде басталып, содан бері аяқталмаған Медеу мұз айдынының құрылысы да осы Жүмекеңнің күш салуымен диттеген жеріне жеткізілген көрінеді. Ол өзінің Мәскеудегі әріптесі, сол кездегі КСРО Жоғарғы Кеңесінің Төрағасы, елдегі үш биліктің бірінің құлағын ұстап отырған К.Ворошиловты Алматыға шақырып, оған Медеудің тамаша табиғатын көрсете жүріп, соның көмегімен құрылысты аяқтауға керек қаражатты сұрап алған.

Партияның 1956 жылғы XX съезінен кейін сталиндік қызыл террор жылдарында жазықсыз жапа шеккендерді ақтау басталды. Қазақтың да небір жақсылары мен жайсаңдары осы террорда репрессияға ұшырап, құрбан болды емес пе. Репрессия құрбандарын ақтау жөніндегі республикалық комиссияның төрағалығына Жұмабек Ахметұлы сайланып, ол олардың есімдерін қайтадан жарыққа шығаруда ұшы-қиырсыз еңбек сіңірген.

1958 жылы Алматыда ОК-те «Қазақ әдебиеті» газетіндегі ұлтшылдық мәселесі қаралып, ол газетті жабу туралы ұсыныс болады. Ташенов баяндама жасауға шыққан редактор Сырбай Мәуленовтің жүрексініп тұрғанын байқап: «Тайсақтамай, батыл сөйле!» — деп, орнында отырып дауыстап қалады. Сол жолы Ташеновтің батылдығы мен табандылығының арқасында «Қазақ әдебиеті», «Социалистік Қазақстан» газеттері және Қазақ педагогика институты ұлтшылдық айыптан арылып, жабылудан аман қалады. Тек басшылары ауыстырылса керек.

Өткен ғасырдың отызыншы жылдарында тоқырап қалған қазақ мәдениеті мен өнерінің онкүндігін Мәскеуде өткізуге, бес бірдей әншіге КСРО Халық әртісі атағын әперуге ықпал еткен де

осы Ж.Ташенов ағамыз болған. Осыдан кейін осындай көлемде жоғары атақ алу қазақ топырағында бұрын-соңды болған емес.

Ол жылдары республикалар Жоғарғы Кеңесінің төрағалары КСРО Жоғарғы Кеңесі төрағасының орынбасарлары болып есептелетіндіктен, бір ай бойы кезекпен Мәскеуде қызмет ететін тәртіп болған. Жүмекең осы мүмкіншілікті халқының мүддесі үшін мольна пайдаланған. Соның ішінде Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» романының Лениндік сыйлыққа өтуіне де Жүмекең осы қызметі арқылы көп күш салған.

Кітаптың 61–65-беттерінде Жүмекеңнің Бауыржан Момышұлына және Рақымжан Қошқарбаевқа Кеңес Одағының батыры атағын беруді қолға алуы қызықты сипатталған.

Өкінішке орай, соғыс кезінде батальон, полк, дивизия командирі болған, кейін әскери оқу орнында дәріс берген, соғыс ісінің тәжірибесіне жетік, теориясын терең білетін, ерлігі сол кездерде, кейіннен де газет-журнал беттерінен түспеген Бауыржан ағаға батыр атағы да, генерал шені де берілмеді. Бірақ одан Баукеңнің беделіне нұқсан келген жоқ. Халық оны шын мәніндегі қаһарман, батыр деп таныды. Әрине, Ұлы Отан соғысында фашистердің тас-талқаны шығып жеңілуіне сүбелі үлес қосқан қолбасшы, әрбір күні ерлікке толы батыр Бауыржан Момышұлының орасан еңбегі дұрыс бағаланбай 45 жыл бойы мемлекет тарапынан батыр атағын ала алмауы нағыз әділетсіздік болатын.

Осыны еске ала отырып, Жұмабек Ахметұлы бірде Мәскеуге барған кезекті сапарында Бауыржан Момышұлына сол атақты алып беру үшін қабылдауға Маршал Коневты шақырады. Бұл кездесуді М.Елеусізов «Ұмытылмас кездесулер» деген мақаласында (Жұлдыз, 1998, № 4, 143–149-б.) толықтырып былайша суреттейді: «... Үлкен орында отырғанымды пайдаланып, Отан соғысының қолбасшыларының бірі, Кеңес Одағының Маршалы, жасы ұлғайған ақсақалды мен Жоғарғы Кеңес атынан өзіме шақырдым. Шақырған күні көрсетілген уақытта жанына полковник адъютантын ертіп келді. Мен алдынан шығып қарсы алдым. Креслоға отырғызып, хал-жайын сұрадым, қарттың түрі қатулау болып көрінді. Аздан кейін үлкен үйге шақырған себебімді айтып, алдына Бас Штабтан келген Бауыржан жайындағы документтерді қойдым. Қалтасынан көзілдірігін алып, қағаздарды бір шолып шықты да, «ал, бұл баяғыда шешіліп кеткен документтерге енді менің қандай қатысым бар» деді. Мен өзімше түсіндіре бастадым. Гвардия полковнигі Бауыржан Момышұлы қазір көп өзгерді, біздің республикамыздағы беделді жазушыларымыздың бірі, соғыс тақырыбына жазған шығармалары жастарды советтік патриотизм рухында тәрбиелеуге көп көмек көрсетуде. Соларды ескере келе, мына документтерді қайтадан жаңғыртып, Жоғарғы Кеңес алдына Момышұлына Советтер Одағының Батыры атағын беруді талап етсек деген ойымыз бар еді, дедім. Бас Штабтың пікірі бойынша, бұл ұсынысты сіздің де қолдауыңыз қажет көрінеді, дедім. Біраз ойланып отырды да, «бұл іс туралы менің пікірімді білмек болсаңыз, мен өз өмірімде ешқашан бір айтқан пікірімді өзгерткен адам емеспін. Бұл жолы да солай қаламын, ал егер осы мәселеге байланысты ғана шақырсаңыз, менің енді саяжайыма қайтуыма рахым етіңіз», деп тұра бастады. Шақырып тиышыңызды алғанымызға кешірім сұраймын, саламат болыңыз деп қолын алдым. Баукеңе көрсетем деген көмегім осымен аяқталды.

Елге оралғаннан кейін екі ақсақал-ағамызға Маршалмен болған әңгіменің қорытындысын айтып, оларды да қамықтырғандай болдым. Сол кездесуде Ғабең (Ғабит Мүсірепов): «Ей, Жұмабек, көңіліңе келсе де, сенің жіберген қатеңді, өзің де мойындадың ғой, ал мен сол қателікті болдырмаудың қандай жолы бар еді, соған тоқталайын, деді. Алдымен елден аттанарда бұл мәселенің тетігі кімде болса да, оған қыр көрсетпей, оның орнына басқа жағын ойластыру керек еді. Мен сенің орнында болсам, Бас Штаб документтерімен танысқаннан кейін, сол Штаб адамдарының ішінен Маршал Коневты жақсы білетін біреуді тауып, оның мінез-құлқын, демалыс кезінде нендей серуен түрлерімен шұғылданатынын білу керек еді. Содан кейін сол Маршалмен көңілдес адамы арқылы сол кісінің саяжайына сәлемдесуге баруды ұйымдастырған жөн еді. Қарт-әскери адам көңілшек келеді, оған ұлт республикасының адамы болғандықтан, сыйлық ретінде оқаланған барқыт шапан, басына құндыз бөрік, бірнеше бөтелке Қазақстаннан шығатын ішімдіктер, қазы-қартаға қоса сүрлеген ақ балық уылдырығымен, осылардың дәмін татқызғаннан кейін сөйлессең, әңгіменің қорытындысы басқаша болмаса, маған сәлемдеспей-ақ қой», — деп Ғабең қарқылдай күлді. Ол жолы ештеңе дей алмадым. Артынан ойлап қарасам, асқан психолог, шебер жазушы Ғабең осы тәсілді Мәскеуге жүрерде неге ойыма салмады екен деп санымды соққаным бар, — деп Жүмекең күрсінді.

Қамыққан ойын бөлейін деп мен: «Жүмеке, сіз қолыңыздан келген шараны жасапсыз, ештеңе етпес, «Асыл пышақ қын түбінде жатпайды» дегеніндей, бәрібір тесіп шығады дедім».

Тек, еліміз егемендік алған тұста ғана Президент Н.Ә.Назарбаев халықтың көп жылдар бойғы арманын жүзеге асырды. Тарихи жарқын тұлғаға Кеңес Одағының Батыры атағы өткен ғасырдың 90-шы жылдарында берілді. Елу жыл бойы шарқыраған шындық осылай жеңіске жетті. Берілу уақыты бойынша есептегенде, Б.Момышұлы ресми түрде 99-шы Батыр атанды. Бұл шешім тек қазақ халқын емес, Баукеңді білетін алыс-жақын бүкіл жұртшылықты қуантты.

Ойы шолақ, өресі тар, пиғылы теріс, қоғам құбылыстарының тарихи мәнін жете түсінбейтін, санасы таяздар сол бір жылдары Қазақстанның теріскей өлкелерін Ресейге қоспақ болғанын біздер жақсы білеміз. Сол тар кезеңде Қазақстанның тұтастығы үшін жан аямай күресіп, тоталитарлық жүйеге ертедегі батырларша қасқая қарсы шыққан бірден-бір азамат — Жұмабек Ахметұлы Ташенов еді. Хрущевтің Қазақстанда жүргіземін деген озбыр саясатына ашықтан-ашық қарсы шыққан Жұмекең қызметінен аластатылды.

Зерттеудің бесінші тарауында академик Р.С.Каренов осы оқиға туралы өз ойын былайша түйіндейді: «Мұрағат деректеріне назар аударсақ, 1961 жылдың 6 қаңтарында Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің «жабық» бюро мәжілісі өткізіліп, онда Ж.Ташеновтің ісі қаралады. Сөзіміз нақты болуы үшін бюроның мұрағатта сақталған «аса құпия» деген белгісі бар шешімінен үзінді келтірейік: «Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті Ж.Ташенов жолдасқа мемлекет қаржысы есебінен жомарттық таныту сияқты жағымсыз қылықтарын бірнеше рет ескерткен болатын. Бірақ Ж.Ташенов жолдас бұл жағымсыз қылықтарды түзетудің орнына оларды үдете түсті деген мәліметтер бар».

Сөз жоқ, ата қоныс Арқаны, қазақтың небір марғасқаларын тудырған тектік қорын қорғап қалған Жұмабек Ташеновтің өршіл рухы мен жарқын бейнесі көзін көргендердің жүректерінен терең орын алды. Ал ұлы қайраткерді аяқтан шалған жандайшаптар, Кремльдегі мықтылар қайтпас қайсар дала Жолбарысын шынжырлап, Шымкент облыстық атқару комитетінің қатардағы орынбасары етіп жіберді.

Монографияның «Ұлттық мүддені ашық қорғағаны үшін Жұмекеңнің қызметінен алынып, төменге құдилап кетуі» атты алтыншы тарауында Жұмабек Ахметұлының СОКП Орталық Комитетінің Бірінші Хатшысы Никита Хрущевқа айрықша ұнамай, оның қаһарына ілігіп, саяси қуғынға ұшырап, Оңтүстік Қазақстанға облатком төрағасының қатардағы орынбасары етіп бекітіліп, мәдениет, халық ағарту, әлеуметтік салаларға басшылық жасағаны суреттелген.

Жұмекең республиканың партия ұйымының басшылары арашашы бола алмады да, оған республика министрліктерінің бірінің креслосы бұйырмай, ол осы қызметті 14 жылдай атқарып, қызметіне көңілі толмайтын, өкпелі пендедей мінез-қылық сездірген емес. Өз жұмысына аса жауапкершілікпен қарап, өзі басқарған салалардың басшыларына қатаң талап қойып, олардың табыстан табысқа жетуін қамтамасыз етті. Әсіресе тәртіпке, жауапкершілікке, социалистік міндеттемелердің дер кезінде, тиянақты орындалуына айрықша назар аударды.

Ол кісінің алдына тілек-талабымен барған азаматтар оған қарғысын емес, алғысын айтып, қанаттанып шығып жататын болды.

Автор Жұмабек Ташеновке байланысты облыстағы елеулі уақиғаларды былай еске түсіреді: «Жұмекең жедел Шымкентке келіп, қызметке кірісті. Оңтүстік өңірдің тұрғындары, жергілікті қызметкерлер бар шамаларынша сый-құрмет көрсетті. Мәртебесі мұқалған марқасқа халқымыздың кең пейіліне, киелі атамекенінің мол мейіріміне бөленді.

Шымкент облаткомында Жұмекең істеген жылдарда өтініш-тілектер ескерусіз қалған емес. Қала, дала еңбекшілері оған тоқтаусыз келетін. Сатылап өсіп, шыңға шыққан жайсаң жан-жақты. Оның мінезінен, жүріс-тұрысынан өткенді көкसेп, ұнжырғасы түсу, не төрелік, пандық мінездерді еш көрген емес. Үлкенге де, кішіге де тиісті, тұрақты ізет көрсету оған тән әдет еді. Сондықтан да ол Ел ағасы болып танылып, халық құрметіне бөленді. Бұл құрмет билеушілердің озбырлығын ойрандататын күдіретті күш, ердің елеулі емі. Қалың елдің ерге деген өлшемі, бағасы, билік қимылдарымен есептеспей-ақ дара, тәуелсіз, мығым тұрады. Оның қисыны неше түрлі. Бұны бірден түсіну қиын. Құрмет нарық емес, сый саудаланбайды. Халықтың ниеті, назары адамға ауса, оны көкке көтереді.

Шымкент еліне келгенде Жұмекең қырықтың ортасында еді. Ол кісі туралы «торға түскен айбарлы арыстан ғой, сабаз» деген сөздер жиі естілетін».

Ж.Ташенов жоғары қызметте де, төменгі қызметте де өзінің адами, азаматтық қалпына шаң жұқтырмады. Онымен араласқан азаматтар, қызметің жоғарылаған сайын қарапайымдылығың мен кішіпейілділігіңді жоғалтпай, азаматтық бет-бейнеңді сол күйінде сақтай білсең, күндердің күнінде

тағдырдың жазуымен лауазымың төмендеген сәттерде де бұрынғы беделің сақталып қалатынын Жүмекең бейнесінен көргендей болды.

Жұмабек Ахметұлы дастарқан басында көкірегін көтеріп кісімсінбей, кекірейіп сызданбай, өзін қарапайым ұстап, әңгіме тиегін ағытып, басқалардың сөздерін ықыласпен тыңдайтын. Мен пәлен уақытта бүйттім, анадай уақытта сүйттім деген бөспе сөздерден аулақ болатын. Оның өміріндегі жүрекке дақ салатын сонау жылдардағы қиянат ол үшін күнделікті күйбең тірліктің нәтижесі сияқты еді. Ол жағдай естен шығушы ма еді. Бірақ ұмыт болғандай сыр білдірмейтін.

Ж.А.Ташенов 1986 жылдың күзінде дүниеден өтті. Шымкенттің азаматтары ол кісіні қолдарынан келгенше барлық жол-жоралғысымен құрметтеп, соңғы сапарға шығарып салды.

Біз сөз етіп отырған кітаптың жетінші тарауында Ж.Шаяхметов пен Ж.Ташенов, Н.Оңдасынов пен Ж.Ташенов, Д.Қонаев пен Ж.Ташенов, Б.Әшімов пен Ж.Ташенов, Ф.Кәрібжанов пен Ж.Ташенов, А.Рамазанов пен Ж.Ташенов, Н.Күзембаев пен Ж.Ташенов тақырыбында әңгіме қозғау, олардың халқына сіңірген еңбегіне баға беру — аса жауапты іс, ресми тарих ғылымы терең айналысатын тұғырлы тақырып.

Монографияның 125–126 беттерінде автор қызық дерек келтірген: «1956 жылы ХХ съезде Л.И.Брежневті СОКП ОК Хатшысы етіп сайлаған соң ол Алматыға жаңа Бірінші Хатшы ретінде И.Яковлевті, Екінші Хатшылыққа Н.Журинді Москвадан келісіп әкеледі. Оларды Қазақстан КП ОК бюро мүшелерімен таныстырады. Бюро мүшелері бұл тосын жағдайға іштерінен тынып үнсіз қалады. Үнсіздікті бұзған Жүмекең сөз бастап, былай дейді: «Қазақстандағы игерілген тың жер, одан өндірілген астық көлемі әлемге әйгілі. Бұл күрделі өзгерістерді жүзеге асыруда қазақ халқы, партия ұйымы тәрбиелеген кадрлар өздерінің қабілетін көрсетті. Миллиондаған адамдар келіп, жүздеген кеңшарлар пайда болды. Оларға орысша атаулар берілді. Оған қазақтардың қарсылықтары болмады. Үлкен істе талай саңлақтар өсті. Аудан, облыстарда, орталық аппаратта, министрліктерде екінші хатшыға лайық қазақ азаматтары аз емес. Мынау отырған ОК-нің ауыл шаруашылығы жөніндегі хатшысы Фазыл Кәрібжанов кімнен кем? Ол Екінші Хатшылыққа жарамай ма? Сондықтан, осындай дайын тұрған кадрларды көзге ілмеу мені таңғалдырады. Мен мұны қазақ кадрларына сенімсіздік не білгісі келмегендік деп түсінемін. Бірінші, Екінші Хатшылық қызметке қазақ кадрларын жолатпау белгілі бір дәстүрге айнала бастады» (Егемен Қазақстан. — 1995. — 8 сәуір). Ол кездері мұндай сөз айту жалаң қолмен от ұстағандай еді. Ал Жүмекең соған барып Мәскеуден бастап ұлт кадрларына деген көзқарасын өзгерткен еді. Ертеңіне Пленумды өткізіп, И.Яковлев пен Н.Журинді сайлағаннан кейін болған банкеттің үстінде сол жағында отырған Ж.А.Ташеновке бұрылып Л.И.Брежнев:

— Сенің кешегі бюроның үстінде айтқан сөздерің менің жүрек соғуымды тоқтатардай әсер етті дейді де, әрі оны ұмыта қою да оңайға түспес деп жымияды. Десе де, адалын айтуға тиіспін, нағыз өсетін азаматтың бірі өзіңсің, бірақ сенің қазіргі қызметің екінші хатшылықтан жоғары тұр ғой, — депті қалжыңдап.

— Онда Бірінші Хатшылық бар емес пе? — дейді Жүмекең де астарлы қалжыңның қарымын қайтарып.

— Бұл әзірге менің қолымнан келмейді, — дейді Брежнев.

— Асығатыны жоқ, Леонид Ильич, әр жұмыстың өз уақыты бар емес пе? — дейді Жүмекең.

Көп ұзамай Фазыл Кәрібжанов Екінші, ал арада үш жыл салып Дінмұхамед Қонаев Бірінші Хатшы болады.

Шығарманың сегізінші тарауы «Жұмабек Ташеновтің өмірі мен қызметі туралы естеліктер» деп аталады. Осы тарауда автор келтірген деректерге көңіл аударсақ, мынаны аңғарамыз:

1. Қазақтың классик жазушысы Ғ.Мүсірепов Жүмекеңді: «Әр уақытта менің жүрегімнің төрінен орын алатын ер інім, еркек інім», — деп сыйлаған.

2. Академик, Халық Қаһарманы Ш.Шөкин Жүмекең туралы: «Қазақстанның тағдыры үшін өзінің кең пейілін жоғары жауапкершілікпен ғажап ұштастырған жан. Республиканың ғылымы мен мәдениетінде болып жатқандардың бәрі оның нәзік жүрегіне әсер етуші еді», — деп толғанған.

3. Атақты сазгер Е.Рахмадиев: «Хрущев: Тың өлкесін Ресейге қосу керек. Жер — ортақ. Бәріміз — бір Кеңес Үкіметіміз», — деп екпіндетті. Сол кездегі Министрлер Кеңесінің төрағасы болып отырған Жұмабек Ташеновтің: «Бұлай істеуге болмайды», — деп Хрущевтің өзіне келісім бермей қойғаны рас. Оны сол үшін қызметінен босатып, Шымкенттегі жай ғана облыстық кеңеске жіберді. Сонда тұрақтап, 18 жыл бойы бір орнында табан аудармай еңбек етті. Сол жерде қайтыс болды. Қазір Астанада Ташенов атындағы даңғыл бар. Мен тұсынан өткенде, ылғи да тағзым етіп тұрамын. Ол: «Керек болса, халықаралық сотқа да барамын. Бірақ қазақ жерін бергізбеймін», — деген ғой анау

Никита Сергеевичке. Осындай адамдар болған заманында! Қолына найза алып, сойыл соққандар ғана батыр емес. Елдің намысын сондай қарусыз-ақ қорғаған азаматтар бар ғой бізде», — деп Ташеновтің ерлігін мадақтаған.

4. Ж.Ташеновпен қызметтес болған жазушы Ә.Жылқышиев: «Жүмекең ғұлама адам еді. Ел тарихы, өнер мен мәдениет, саясат пен экономика, мәдени құрылыс — осылардың бәрі туралы ең кем дегенде әр саланың ғылым кандидаттарындай мағлұматы болатын. Денесі тұтас еді — сырт бейнесі батырларға ұқсайтын қырғи қабақ кісі болатын. Қой көздері тікелей қарағанда кімді болса да жасқандырып тастайтын. Сөйлеген сөзінің анықтығы мен нық айтылуынан бойында қажымас қайрат, жасымас жігер бары айқын сезіліп тұрушы еді. Содан да оған қарсы сөз айтуға көп ешкімнің батылы жетпейтін. Жүмекеңнің елге, жерге сіңірген еңбектері туралы айтыла қалса: «Уақыт деген алып бар, тарих деген шежіре бар. Осы екеуі әркімді өз орын-орнына қояды», — деп өзі туралы айтпайтын. Мақтаншақтар мен татымсыздарды жаратпай, ондайлардан іргесін аулақ салатын», — деп жариялаған.

5. Тарих ғылымдарының кандидаты Кәрішал Асан-Ата Ж.Ташеновті: «Ширек ғасыр ғұмыры шынжырда өткен Жолбарыс», — деп бағалаған.

6. М.Темірұлы, С.Бексейіт, Б.Тобаяқов сияқты Сарыарқаның белді ақындары Қазақтың қайсар ұлының ерлік істеріне тәнті болып, оған қыр жолдарын арнаған.

7. Заңгер Т.Болатұлы: «...Бүгінгі таңда талай-талай ардақты азаматтарымыздың, көрнекті тарихи тұлғаларымыздың, ақын-жырауларымыздың адал есімі қайтарылып, ел оны қуанышпен тойлап жатыр. Әрине, бұл қуанарлық та, құптарлық та құбылыс.

Осы орайда халқына қалтқысыз қызмет атқарып, ел ілтипатына бөленген азаматтарымыздың бірі — Жұмабек Ташенов. Ол өзінің жемісті еңбегімен, табандылығымен ел үшін көптеген игі істерге ұйтқы бола білді. Жүмекең мәселені батыл шешетін бірбеткейлігімен өзі туып ескен Арқа өңірінде көпшіліктің ұмытылмас сеніміне ие болды», — деп бұл ұлы Азаматтың ерлік істерін қалың оқырманға жеткізуге ұмтылған.

8. Философия ғылымдарының докторы, профессор С.Кенжебаевтың: «Руководители тогдашнего Целинного края Т.Соколов, В.Мацкевич мечтали о том, чтобы подчинить его напрямую Москве или РСФСР, не раз ставили о том вопрос перед Центральным Комитетом КПСС. Н.Хрущев настойчиво искал возможности присоединить богатые Северные области Казахстана всецело к России, направляя свои предложения в Политбюро. Почти никто из руководителей республики в принципе не возражал против передачи Целинного края в состав РСФСР или прямого подчинения центру. «И лишь один Жумабек Ташенов, подобно своим славным предкам — батырам Богенбаю, Кабанбаю, Кенесары и Наурызбаю, отстоял родную землю, обильно политую потом и кровью сотни поколений, от каких бы то ни было посягательств. Таким образом, мы стали свидетелями того, как благодатная и священная казахская земля устояла перед очередной опасностью», — писал прославленный партизан, видный Государственный деятель, ученый и писатель Ади Шарипов».

Да, Жүмеке всегда честно и верно служил своему народу. Он в час испытаний проявлял несгибаемую волю, мужество и стойкость. И потому благодарный народ его никогда не забудет. Жизнь Жумабека Ахметовича Ташенова — пример и завет для потомков», — деп жазуы да біраз жайды аңғартады.

2015 жылы Жұмабек Ахметұлы Ташеновтің туғанына 100 жыл болады. Уақыт деген тез өтеді, бұл күн ертең-ақ келеді, сондықтан дайындық жұмыстарына ертерек кіріскен дұрыс. Біздің ойымызша, Алаштың қайсар ұлының 100 жылдығы республикалық деңгейде атап өтілуі тиісті оқиға. Өйткені Ж.Ташенов сынды Отанына өлшеусіз еңбегі сіңген тарихи тұлғаларды мемлекеттік деңгейде ұлықтап, жас ұрпақ санасына сіңіріп, үлгі етудің ұлттық маңызы зор.

Сөз соңында академик, ҚР Білім беру ісінің Құрметті қызметкері, 2013 жылғы Ғылым мен техниканың дамуына зор үлес қосқан ғалымдар мен мамандарға арналған ҚР Үкіметінің Мемлекеттік ғылыми стипендиясының иегері Рашит Саттарұлы Кареновқа (әл-Карениге) халқымыздың қаһарман ұлы, нағыз адал перзенті Жұмабек Ташенов туралы ерлікке тең еңбегі үшін шын көңілден алғыс айтқымыз келеді.

М.И.Абдуов, Т.Б.Қазбеков

Ценное исследование, посвященное выдающемуся государственному деятелю, посвятившему свою жизнь территориальному единству Казахстана

В монографии подчеркивается, что во все времена официальное признание перед государством получают заслуги тех людей, которые всю сознательную жизнь служат своему народу верой и правдой. Отмечается, что Ж.А.Ташенов, Председатель Совета Министров Казахской ССР, который решительно выступил против предложения Н.С.Хрущева отторгнуть северные казахские земли, подчинив Целинный край непосредственно Центру, был одной из жертв проявлений субъективизма и волюнтаризма — государственной политики, осужденной временем и историей. Всесторонне исследуются жизнь, трудовая и государственная деятельность Ж.А.Ташенова, который, благодаря исключительной работоспособности, организаторскому таланту и высокой ответственности, быстро поднимался по служебной лестнице. Высказывается пожелание, что в будущем беспримерный поступок Ж.А.Ташенова, который безгранично любил свою землю, родную страну, должен находить отражение в воспитании подрастающего поколения.

М.И.Абдуов, Т.Б.Қазбеков

The valuable research devoted to giving-out state to the figure who has devoted the life to territorial unity of Kazakhstan

It is emphasized that at all times official recognition of the state is gained by merits of those people which all conscious life serve the people faithfully. It is noted that Zh.A.Tashenov, the Chairman of the Council of Ministers of the Kazakh Soviet Socialist Republic which resolutely opposed N.S.Khrushchev's proposal to tear away the Northern Kazakh lands, having subordinated Tselinniy edge directly the Center, was one of victims manifestations of subjectivity and voluntarism — the state policy condemned by time and history. Life, labor and state activity of Zh.A.Tashenov, who thanks to exclusive working capacity, organizing talent and high responsibility quickly rose through the ranks are comprehensively investigated. The wish is shown that in the future the unprecedented act of Zh.A.Tashenov, who infinitely loved his land, his native country, has to find reflection in younger generation education.